

До спеціалізованої вченої ради
ДФ 70.895.029 у Хмельницькому
університеті управління та права імені
Леоніда Юзькова

РЕЦЕНЗІЯ

докторки юридичних наук

Кожевникової Вікторії Олександрівни на дисертацію

ПОГРЕБНЯК Марії Володимирівни тему «Припинення зобов'язання з договору довічного утримання (догляду)», поданої на здобуття освітньо-наукового ступеня доктора філософії в галузі знань 08 Право за спеціальністю 081 Право

Актуальність теми дисертаційного дослідження. На сучасному етапі розвитку одним із пріоритетних напрямів державної політики є захист цивільних прав та інтересів. Прагнення України до членства в Європейському Союзі, підписання Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом, і, як наслідок, зміна правових векторів розвитку нашої країни – зумовили перегляд основних концепцій правового регулювання договірних відносин. Відповідно, перед законодавцем постає непросте завдання: здійснювати належне правове регулювання відносин, яке б сприяло зміцненню прав та свобод сторін договору. Зобов'язання з договору довічного утримання (догляду) мають особливе правове значення у житті людей. Вони дозволяють вирішити сторонам матеріальні та соціальні проблеми. Фидуціарність договору довічного утримання (догляду) спричиняє низку ризикових обставин, що істотно впливають на динаміку зобов'язання та можуть бути підставою для їх припинення. Зокрема, не вирішеними у законодавстві та правовій доктрині є питання про вплив на чинність договору зміни цивільної правосуб'єктності набувача, можливість заміни відчужувача, як сторін зобов'язання. Окрім вищезазначеного, відносини між сторонами з часом можуть зіпсуватися, що відповідно буде впливати на належне виконання

набувачем обов'язків щодо забезпечення відчужувача утриманням та (або) доглядом і прийняття такого виконання відчужувачем. Закріплені у ст. 754 ЦК України види забезпечення виконання договору довічного утримання (догляду) не повністю захищають інтереси відчужувача, оскільки він може мати доброзичливі стосунки з набувачем і бажання їх зберегти у майбутньому, однак набувач може не мати матеріальної можливості належно виконувати свої обов'язки щодо відчужувача.

Зазначене зумовлює необхідність дослідження підстав, порядку та наслідків припинення договору довічного утримання (догляду), вивчення досвіду інших держав та практики міжнародних правових інституцій щодо врегулювання цих питань, а також визначення відповідності норм чинного законодавства України нагальним потребам правозастосовної практики. Враховуючи, що протягом останнього часу не проводилися комплексні дослідження договору довічного утримання (догляду) відповідно до норм сучасного законодавства України, можна зробити висновок, що проблематика правового регулювання припинення зобов'язання з договору довічного утримання (догляду) є актуальною як з теоретичного, так і з практичного погляду, що пояснює доцільність обрання відповідної теми для наукового дослідження. На усунення цих прогалин у науці цивільного права спрямоване рецензоване дисертаційне дослідження.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків, рекомендацій, сформульованих у дисертації, їх новизна. Аналіз анотації та тексту рецензованої дисертації, змісту публікацій Погребняк Марії Володимирівни дають змогу зробити висновок про те, що наукові положення, висновки і рекомендації, викладені у дисертації мають достатній ступінь обґрунтованості, оскільки базуються на теоретичних працях як вітчизняних, так і зарубіжних вчених – представників, насамперед, науки цивільного права. Зокрема, теоретичною основою дисертаційного дослідження є наукові праці із загальнотеоретичної юриспруденції, цивільного права, інших галузей права. Усі наукові положення, висновки і рекомендації, які сформульовані у

дисертації, достатньою мірою обґрунтовані та відповідають меті та завданням роботи, що забезпечується адекватністю обраних методів дисертаційного дослідження.

Мета дисертаційної роботи визначена коректно, так на основі досягнень юридичної науки, запропоновано вдосконалення законодавства України та визначення загальних закономірностей та видових особливостей припинення зобов'язання з договору довічного утримання (догляду), а також здійснено розроблення науково-теоретичних пропозицій для вирішення проблемних питань у сфері правового регулювання цивільних договірних відносин.

Для досягнення поставленої мети наукового дослідження було передбачено вирішення багатьох завдань, які були успішно досягнуті дисертанткою. Зокрема, було належно визначено поняття та ознаки зобов'язання з договору довічного утримання (догляду), розкрито елементи зобов'язання з договору довічного утримання (догляду), визначено поняття припинення зобов'язання з договору довічного утримання (догляду), охарактеризовано підстави припинення зобов'язання з договору довічного утримання (догляду), що залежать від волі сторін, розкрито особливості підстав припинення зобов'язання з договору довічного утримання (догляду), що не залежать від волі сторін, визначено поняття розірвання договору довічного утримання (догляду) як підстави припинення зобов'язання, з'ясовано особливості розірвання договору довічного утримання (догляду) з ініціативи відчужувача майна та правові наслідки припинення зобов'язання, охарактеризовано розірвання договору довічного утримання (догляду) з ініціативи набувача майна та правові наслідки припинення зобов'язання, розроблено науково-теоретичні пропозиції для вирішення проблемних питань у сфері правового регулювання цивільних договірних відносин.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у тому, що робота є першим в Україні комплексним науковим дослідженням припинення зобов'язання з договору довічного утримання (догляду) в цивільному праві. Більшість сформульованих авторкою за результатами дослідження

теоретичних висновків і практичних пропозицій є слушними та в достатній мірі обґрунтованими і у своїй сукупності становлять особистий внесок дослідниці у розвиток вітчизняної юридичної науки в частині вчення про припинення зобов'язання з договору довічного утримання (догляду) в цивільному праві. Значну частину винесених на захист положень наукової новизни становлять теоретичні висновки та практичні рекомендації, обґрунтовані здобувачкою вперше, решта положень розвивають вже раніше висловлені в науці позиції, посилюють їхню аргументацію, удосконалюють їх.

Найбільш істотними науковими результатами, що вперше представлені у дисертації, є:

1. Дисертантка справедливо відзначає, що зобов'язання з договору довічного утримання (догляду) – це правовідношення, що виникає з моменту укладення договору довічного утримання (догляду), в якому одна сторона (відчужувач) передає другій стороні (набувачеві) у власність житловий будинок, квартиру або їх частину, інше нерухоме майно або рухоме майно, яке має значну цінність, взамін чого набувач зобов'язується забезпечувати відчужувача утриманням та (або) доглядом довічно (стор.106 дисертації).

2. В дисертаційній праці наведено, що об'єктом зобов'язання з договору довічного утримання (догляду) є дія (активна поведінка), яку повинна виконати зобов'язана особа. Зміст зобов'язання з договору довічного утримання (догляду) становлять права та обов'язки сторін, закріплені на двох рівнях: імперативному – у законодавстві, тому є обов'язковими незалежно від умов договору (забезпечити відчужувача або третю особу утриманням та (або) доглядом, поховати відчужувача у разі його смерті); диспозитивному – як умови договору за згодою сторін (стор.107 дисертації).

3. Дисертантка стверджує, що зобов'язанням із договору довічного утримання (догляду) характерні загальні ознаки цивільно-правових зобов'язань, а також спеціальні ознаки, що обумовлені правовою природою договору довічного утримання (догляду), а саме: 1) метою укладення договору є відчуження права власності на майно та надання матеріального утримання

(догляду); 2) відплатний; 3) реальний; 4) двосторонній; 5) строковий (як правило довгостроковий), за яким дострокове припинення зобов'язання не допускається 6) фідучіарний (довірчий); 7) ризиковий (стор.106 дисертації).

4. Викликає інтерес розроблене авторкою доктринальне визначення «припинення зобов'язання з договору довічного утримання (догляду)» під яким вчена розуміє зникнення правового зв'язку між відчужувачем і набувачем щодо об'єкта зобов'язання на підставах, передбачених законом або договором, внаслідок чого вони не мають прав і обов'язків один до одного, а у випадках, передбачених договором, перед третьою особою, що становили зміст договірною зобов'язання (стор.107 дисертації).

5. Позитивно можна відзначити авторські висновки в яких дисертантка вказує, що зобов'язання з договору довічного утримання (догляду) припиняється з підстав, що залежать від волі сторін: 1) виконання зобов'язання; 2) передання боржником кредиторіві відступного; 3) домовленість сторін (крім новації); 4) прощення боргу. Зобов'язання з договору довічного утримання (догляду) припиняється з підстав, що не залежать від волі сторін: 1) поєднання боржника і кредитора в одній особі; 2) неможливість виконання зобов'язання у зв'язку з обставиною, за яку жодна зі сторін не відповідає; 3) обставини, пов'язані зі смертю відчужувача та набувача; 4) обставини, пов'язані з ліквідацією юридичної особи як набувача (стор.142 дисертації).

6. Схвальною є пропозиція дисертантки стосовно, того, що договір довічного утримання (догляду) може бути розірваний за рішенням суду на вимогу набувача. Правові наслідки розірвання договору довічного утримання (догляду) на вимогу набувача залежать від того, чи має місце неможливість подальшого виконання набувачем обов'язку за договором із підстав, що мають істотне значення:

1) за наявності таких підстав, – суд може залишити за набувачем право власності на частину майна, з урахуванням тривалості часу, протягом якого він належно виконував свої обов'язки за договором;

2) за відсутності таких підстав, – відчужувач набуває право власності на майно, яке було ним передане набувачеві, та йому це майно повертається, а витрати, зроблені набувачем на утримання та (або) догляд вітчужувача, не підлягають поверненню (стор.198 дисертації).

7. Схвальним є висновок автора в якому вказано, що якщо набувач звернувся до суду з вимогою про розірвання договору довічного утримання (догляду) у зв'язку з відмовою відчужувача у наданні згоди на передання обов'язків набувача за договором довічного утримання (догляду) іншій особі відповідно до п. 2 ч. 1 ст. 755 ЦК України, то суд має право застосувати правові наслідки розірвання договору, передбачені для звернення до суду у разі неможливості подальшого виконання набувачем обов'язків за договором довічного утримання (догляду) з підстав, що мають істотне значення (стор. 207 дисертації).

Повнота викладу положень дисертації в наукових публікаціях, зарахованих за темою дисертації. Основні результати дисертаційного дослідження викладено у восьми наукових працях, зокрема чотирьох наукових статтях у виданнях України, визначених фаховими з юридичних наук, двох тезах доповідей на міжнародних науково-практичних конференціях.

Роботу написано зрозумілою і доступною мовою. Авторка досить обґрунтовано критикує положення чинного законодавства України та їх недосконалість, дискутує із приводу наукових думок, проте ця критика та дискусія має конструктивний характер, дозволяє глибше дослідити суть досліджуваних категорій.

Дискусійні положення та зауваження щодо змісту дисертації. Разом з тим, позитивно оцінюючи проведену наукову роботу, необхідно зазначити, що рецензоване дослідження містить окремі положення, висновки, пропозиції, які або ж потребують посилення аргументації, або ж містять спірні теоретичні позиції чи суб'єктивне сприйняття їх автором, що спонукає до дискусії з їх приводу:

1. Дисертантка наводить аргументацію щодо доцільності умови належного виконання набувачем обов'язку про поховання відчужувача. Зроблено висновок про доцільність покласти на нотаріуса обов'язок перевіряти належне виконання обов'язку набувача про поховання відчужувача, а також усіх передбачених договором довічного утримання (догляду) видів ритуальних послуг (сторінка 28 дисертації). Потребує додаткової аргументації, позиція авторки стосовно доцільності покладення саме на нотаріуса обов'язку перевіряти належне виконання зобов'язання набувача про поховання відчужувача, а також усіх передбачених договором довічного утримання (догляду) видів ритуальних послуг.

2. Дискусійною та такою, що потребує уточнення видається позиція авторки в якій запропоновано віднести до видів забезпечення виконання зобов'язання з договору довічного утримання (догляду) страхування ризику невиконання набувачем своїх обов'язків за цим договором, що може передбачатися у договорі довічного утримання (догляду) за згодою сторін (сторінка 26 дисертації). Зазвичай страхування ризиків в доктрині цивільного права відносять до способів розподілу договірних ризиків. Відтак, хотілось би почути додаткові аргументи на користь віднесення страхування ризику невиконання набувачем своїх обов'язків за договором довічного утримання (догляду) до видів забезпечення виконання зобов'язання.

Зазначені нами міркування та побажання не завадили загальному позитивному сприйняттю даної дисертації та мають характер рекомендацій. Представлена дисертаційна робота є завершеною; сформульовані у ній положення, результати та висновки становлять наукову й практичну цінність.

Загальний висновок. Дисертаційне дослідження **Погребняк Марії Володимирівни** тему «Припинення зобов'язання з договору довічного утримання (догляду)», відповідає вимогам, встановленим Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах), затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 року № 261 (зі змінами і

доповненнями від 03 квітня 2019 року № 283), пунктам 6, 7, 8, 9 Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44, є завершеною самостійною науково-дослідною роботою, в якій отримано нові науково обґрунтовані результати, що в сукупності вирішують наукове завдання, що має істотне значення для науки цивільного, сімейного права, а його авторка – **Погребняк Марії Володимирівни** заслуговує на присудження їй освітньо-наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 Право.

Рецензентка

докторка юридичних наук,
професорка кафедри європейського
та міжнародного права
Хмельницького університету управління та права
імені Леоніда Юзькова

Вікторія КОЖЕВНИКОВА